

РАДЯНСЬКИЙ ПАРТИЗАНСЬКИЙ РУХ НА ВОЛИНІ (1941-1944 РР.)

Проаналізовано особливості розгортання радянського партизанського руху на Волині, форми і методи боротьби, вклад у розгром гітлерівської Німеччини.

Ключові слова: СРСР, ЦК ВКП(б), партизани, підпілля, Волинь.

The features of the deployment of Soviet partisan movement in Volhynia, forms and methods of struggle, the contribution to the defeat of Nazi Germany.

Key words: USSR, CK VKP(B), partisans, underground, Volyn.

Не передбачаючи початку війни до 1941 р., керівництво СРСР не подбало про підготовку організаторів підпілля і партизанського руху. Вважали, що війна не буде відбуватися на радянській території і тому, створену в лісах прикордонних районів на початку 1930 рр., мережу матеріально-технічних баз ліквідували. Ці прорахунки далися взнаки вже на початку війни, коли партійні та військові органи заходилися створювати підпілля, формувати партизанські загони. У липні 1941 р. ЦК ВКП(б) ухвалив постанову про організування боротьби в тилу ворожих військ. Відповідно до її вимог партійні органи напередодні окупації сформували до вересня 1941 р. в кожній області УРСР підпільні обкоми партії, у кожному районі, місті – райкоми та міськкоми, сотні підпільних організацій, а також кілька тисяч партизанських загонів, диверсійних і розвідувальних груп. Але з початком окупації ці підпільно-партизанські структури не змогли належним чином заявити про себе. Адже сформовані вони були поспіхом, з недостатньо підготовлених, а то й випадкових людей, без урахування специфіки антифашистської боротьби. До того ж, їхні учасники не мали озброєння, боєприпасів, засобів зв'язку. У результаті багато учасників підпілля навіть не ропочали свою діяльність, бо німці схопили їх і стратили; інші злякалися і “осіли на дно”, а були й такі, що пристосувалися й намагалися вислужитися перед новою владою. Як стверджує

історик В. Клоков (учасник партизанського руху), списки членів десяти обкомів так і залишилися на папері. Дев'ять із десяти членів підпільних міськкомів та райкомів компартії також не приступили до роботи. Лише 20-та частина підпільних організацій змогла розгорнути свою діяльність в тилу ворога. Головною причиною такої невдачі було те, що гітлерівці за два роки війни в Західній Європі вже мали досвід боротьби з підпіллям, тоді як поспіхом підготовлені підпільники погано розумілися на конспірації [1].

На початку війни не кращим було становище і з партизанським рухом в Україні. Колишній заступник начальника Українського штабу партизанського руху полковник І. Старинов згадував, “що в перший рік війни на окуповану територію України було перекинуто близько 3 500 партизанських загонів і диверсійних груп. На червень 1942 р. Український партизанський штаб знав про наявність тільки 22-х діючих загонів. Решта розпалася або була розгромлена” [2].

Активізації радянського партизанського руху в Україні сприяли декілька обставин, насамперед терористично-грабіжницький характер нацистського режиму, а також перемога Червоної армії у грудні 1941 р. під Москвою. Аби засвідчити лояльність радянській владі, до лав партизанів потягнулися ті, хто раніше вагався, вичікував.

Більшу увагу почав приділяти партизанам центр, розглядаючи їх як допоміжну силу при розв'язанні тактичних завдань у ході наступу армії. З метою централізації керівництва партизанами Й. Сталін увів посаду головнокомандувача партизанським рухом. Цю посаду обійняв маршал К. Ворошилов, а 30 травня 1942 р. створено Центральний штаб партизанського руху, начальником якого було призначено першого секретаря ЦК КП(б) Білорусії П. Пономаренка. У червні 1942 р. почав діяти Український партизанський штаб, підпорядкований безпосередньо ЦК КП(б)У. Начальником штабу було призначено Т. Строкача. Особливий інтерес до учасників боротьби в тилу ворога виявляли органи держбезпеки, розширюючи коло розвідувальної діяльності партизанів і покладаючи на них нову функцію – виявлення та

знешкодження фашистських вивідувачів, ворогів радянської влади, вкорінювання агентури в антирадянські збройні формування. Тим самим чекістське відомство готувало умови для проведення широкомасштабної репресивної політики на території, що її визволяли від німців.

Проникнення радянських партизанів на Волинь розпочалося влітку 1942 р. У районі м. Березно на Рівненщині 20 червня була десантована група парашутистів на чолі з полковником Д. Медведєвим [3]. У середині серпня на Рівненщині з'явилася ще одна група радянських парашутистів [4]. Вони утворили загін “Переможці” під загальним керівництвом Д. Медведєва. Основне завдання загону полягало у розвідувальній роботі, підготовці ґрунту для розгортання широкомасштабної партизанської діяльності.

Наприкінці серпня – початку вересня 1942 р. у Москві пройшла нарада командирів і комісарів партизанських з'єднань. Учасники наради схвалили пропозицію щодо проведення глибоких рейдів на Правобережну Україну, де вплив керованих більшовиками підпільних і партизанських загонів був слабким. У жовтні 1942 р. партизанські зағони С. Ковпака і О. Сабурова за наказом Українського штабу партизанського руху виступили з південної частини Брянських лісів у новий район дислокації – на Житомирщину, в Коростенські ліси. В зағонах Ковпака перебувало 1 084 бійці, у Сабурова – 1 628. 8 листопада партизани переправились через Дніпро на Правобережну Україну. В ході рейду підірвано шість мостів, пошкоджено лінії зв'язку, вбито 117 ворожих солдатів і офіцерів, взято чимало трофейної зброї. Втрати партизан – дві особи поранено. За 14 днів зағони пройшли тилами ворога 300 км, не зустрічаючи німецьких військ і якогось значного опору. К. Ворошилов доповідав Й. Сталіну, що хід рейду засвідчує, що противник у тилу значних сил не має і що добре організовані зағони можуть успішно маневрувати його тилами, завдаючи ворогові відчутні втрати [5].

У листопаді 1942 р. з південної Білорусії, з бази партизанського з'єднання Г. Лінькова відійшов на Волинське Полісся великий за численністю загін, очолюваний батальйонним комісаром А. Бринським (“дядя Петя”). А вже

6 грудня загін перетнув північний кордон Рівненської області. Пройшовши північними районами області, споряджена радіостанцією і значною кількістю вибухівки, спецгрупа вийшла в північно-східні лісові райони Волинської області. У грудні 1942 р. після зустрічі з підрозділом А. Бринського двох місцевих партизанських загонів С. Собєсяка і М. Коніщука, останні були підпорядковані першому, і всі разом названі: загін “дяді Петі” – загін № 1, загін “Макса” – № 2, “Крука” – № 3. Наприкінці 1942 р. загоны оформлено у партизанську бригаду особливого призначення № 1 під командуванням А. Бринського. В січні 1943 р. ця партизанська бригада складалася з 15-ти загонів по 50–150 осіб. Базувалася вона головно на території північно-східних районів Волинської області та частково в північно-західних районах Рівненської області [6].

На півночі Рівненської області один з перших невеликих партизанських загонів утворився восени 1942 р. з “Підпільної спілки”, що діяла на Качинських хуторах Висоцького району. Першим командиром загону був поляк Я. Бужинський. У кінці листопада, розпочавши облаштування землянки в околиці села Старопільня, загін перейшов на табірне життя. В січні 1943 р. загін Я. Бужинського, в якому перебувало 187 осіб, об’єднався з новоприбулим загonom Сазонова й реорганізувався в партизанську бригаду особливого призначення № 2. Командиром бригади став капітан С. Каплун, а його заступником – Я. Бужинський [7].

У листопаді 1942 р. на територію суміжних з рівненським Поліссям Житомирської і Поліської (Білорусь) областей з Лівобережної України прибули кількатисячні з’єднання радянських партизанів під командуванням О. Сабурова і Сумське з’єднання С. Ковпака. Після рейду Сумського з’єднання його окремі загоны провели операцію на північній Рівненщині під назвою “Сарненський хрест”. У ніч з 4 на 5 грудня 1942 р. було підірвано всі чотири колії поблизу м. Сарни. Акція паралізувала вузлову станцію на півтора місяці [8].

Отже, на зламі 1942–1943 рр. на Волинському Поліссі утворилася велика, контрольована радянськими партизанами, партизанська зона, розгорнута

фронтом на південь. На західному фланзі діяла бригада А. Бринського – 15 загонів, понад тисяча осіб. На схід від неї розташовувалася бригада С. Каплуна – кількасот осіб. Ще східніше – у Житомирській і Поліській областях – розташовувалися кількатисячні з'єднання О. Сабурова і С. Ковпака.

Центральний штаб партизанського руху 15 січня 1943 р. затвердив “Оперативний план проведення першочергових заходів з посилення партизанського руху в Україні”. В документі йшлося про передислокацію партизанських загонів з Росії та Білорусі на Україну, проведення на території України великих рейдів, організування обласних опергруп, проведення заходів з розкладання поліції й національних формувань [9].

Після цього на Волині й Поліссі почалася нова фаза діяльності радянського підпільного і партизанського руху. В кінці січня з Білорусі прибули 7-й та 12-й батальйони партизанського з'єднання О. Сабурова. У лютому 1943 р. у Костопільській і Цуманській райони рушили Рівненський та Волинський партизанські загони. Крім інших військових завдань, вони мали “насаджувати розвідувальну, диверсійну й терористичну агентуру” [10].

У лютому 1943 р. утворено Рівненський підпільний обком КП(б)У та оперативний партизанський штаб на чолі з В. Бегмою. З новоприбулого, відразу підпорядкованого В. Бегмі, партизанського загону “За Родіну” під командуванням І. Федорова (420 чол. особового складу), шляхом відокремлення менших загонів, сформовано місцеві партизанські загони.

За наказом Українського штабу партизанського руху 11 березня 1943 р. на Правобережну Україну вийшло у рейд з'єднання під командуванням О. Федорова. Воно отримало завдання дислокуватися у Волинській області та організувати диверсійну діяльність на залізниці Ковельського вузла [11]. У червні 1943 р. у Волинській області створено підпільний обком партії на чолі з О. Федоровим [12].

Сьогодні складно назвати кількість червоних партизанів, які перебували на території Волині. За даними радянської історіографії наприкінці 1943 р. в Рівненській області їх налічували 21 тисячу, у Волинській області – більше

30 тис. [13]. Ці цифри викликають сумніви і є перебільшеними. Справа в тому, що в середині 1960-х років в обіг директивно було введено цифри, за якими в 1941–1944 рр. в Україні начебто діяла 501 тис. партизанів і 100 тис. підпільників (разом 601 тис.). Таким чином усувалася інша, невігідна, цифра – 220 тис. партизанів, названа одразу ж після війни М. Хрущовим на XVI з'їзді КП(б)У. Остання цифра відповідає дійсності, бо у 1945 р. було 211 тис. особових справ живих учасників партизанського руху і 9 тис. загиблих. Найбільш вірогідно, що у постійнодіючих загонах, які діяли на всій території України у 1943 р. (не враховуючи армійських груп) налічувалося 40 – 50 тис. осіб. Всього ж у радянському партизанському русі на Україні за весь період війни взяло участь близько 220 тис. осіб [14].

Командирами, комісарами та військовими спеціалістами в радянських партизанських загонах у своїй більшості були росіяни, зазвичай кадрові військові. Так, у Чернігівсько-Волинському з'єднанні, командно-політичний склад був укомплектований з 206 кадрових офіцерів і політпрацівників Червоної армії. Вирішальну роль у становленні та розвитку радянського партизанського руху відіграли такі кадрові військовослужбовці, як С. Руднев, О. Сабуров, М. Наумов, І. Федоров та інші. На думку американського дослідника Д. Армстронга, на 1942 р. у радянських партизанських загонах воювало в середньому до 60 %, а на 1943 р. – до 40 % представників збройних сил. У своїй книжці, присвяченій історії партизанського руху в СРСР, він слушно зазначав, що з багатьох поглядів саме ці люди стали основою партизанського руху: вони одержали військову підготовку та досвід; переважно не мали сімейних та матеріальних зв'язків на окупованій території; вони ж зберегли певні законодавчі та моральні зобов'язання щодо Радянського Союзу [15].

Радянські партизани зустріли на Волині протидію з боку українських націоналістичних партизанських сил, які були досить численні. За даними історика В. Косика, загони, які формувалися на базі ОУН-Б у жовтні 1943 р. налічували приблизно 8–10 тис. бойовиків. Далі за численністю йшов

партизанський рух під проводом Т. Бульби-Боровця, який у липні 1943 р. нараховував 4 тис. осіб. У липні–серпні ці загони були приєднані до загонів Бандери. Збройні групи прихильників ОУН Мельника навесні 1943 р. налічували 2–3 тис. осіб. Влітку ці загони також були приєднані до загонів, що підпорядковувалися ОУН–Б [16].

З прибуттям у 1943 р. радянських партизанських підрозділів до охоплених українським повстанським рухом районів Волині і Полісся зростає українсько-радянське військове протиборство (т. зв. другий фронт). Одним з перших боїв зафіксовано напад 29 лютого 1943 р. першої сотні УПА “Коробки” на табір радянських партизанів біля с. Заморочене (північна Сарненщина). На Цуманщину (східна Луччина) перші великі радянські партизанські загони прибули у квітні 1943 р. Відразу після їхньої появи дійшло до великого бою між партизанами та повстанцями поблизу с. Берестяни. Об’єднавшись, радянські партизани та поляки (200 осіб), атакували дві повстанські чоти (60–80 осіб). За архівними даними, наступаючі втратили понад 50 вбитих, а повстанці 28 вбитих і п’ятеро поранених [17].

Весна 1943 р. – це час запеклих сутичок бульбівців з радянськими партизанами. У квітні 1943 р. відбувся бій біля с. Бутейки. Бульбівці втратили близько 100 осіб убитими. На початку травня радянське партизанське з’єднання В. Бегми штурмом захопило село Людинь. Бульбівського командира А. Соловія розстріляли на сільському майдані [18]. У цих та багатьох інших сутичках обидві сторони несли втрати вбитими і пораненими. За таких обставин генерал Т. Строкач віддав одне з найжорстокіших розпоряджень Українського штабу партизанського руху щодо націоналістів. У вказівках, переданих 22 квітня 1943 р. командирю з’єднання О. Сабурову, було вказано: “дії загону зі знищення націоналістів схвалюю. У кожному випадку їхнього нападу – жорстоко карати. Листівками передати, що за одного партизана буде знищено 15 оунівців та їхніх німецьких хазяїв” [19].

Цікавими з погляду відносин між радянськими партизанами і загонами УПА є сторінки щоденника комісара ковпаківського партизанського з’єднання

Семена Руднева. Чи не найбільш глибокою думкою, що віддзеркалює всю складність тогочасних обставин в окупованій Україні, є зроблений у ньому запис: “націоналісти наші вороги, але вони б’ють німців”.

Зіткнувшись під час рейду в Карпати у червні–липні 1943 р. з загонами українських повстанців, С. Руднев багато розмірковував, висловлював різні думки про стосунки між двома силами в антинімецькому русі Опору в Україні. Спочатку він, на підставі досягнутої домовленості про нейтралітет, робить висновок що так треба і далі вести політику: бити німців спільно, а жити окремо, мовляв, кожний знає свою політичну мету. Через деякий час С. Руднев вже лає націоналістів і зауважує, що розбити їх немає ніяких труднощів, але ж це буде на користь німців, і червоні партизани протиставлять себе західним українцям [20].

Однією з основних причин протиборства між загонами УПА і радянськими партизанами на Волині було прагнення командирів формувань УПА очистити своє запілля від червоних партизанів. І хоча боротьба радянських партизанів з формуваннями УПА була неминучою, її не потрібно розглядати як суцільну низку боїв та сутичок. Обидві сторони намагалися уникати відвертих і тривалих зіткнень.

Одним з найсильніших у радянському партизанському русі було з’єднання С. Ковпака. І це визнавали як німці, так і учасники українського руху Опору. І дійсно, ось яким було, наприклад, з’єднання С. Ковпака у часі свого рейду в Карпати (15 червня 1943 р.). Ковпаківці, маючи чотири загони, нараховували майже 2 тис. бійців, мали на озброєнні 1 443 гвинтівки, 384 автомати, 140 кулеметів, 9 гармат, 33 міномети і 32 протитанкові рушници [21].

Найбільш успішною діяльністю радянських партизанів на Волині була т. зв. “рейкова війна”, тобто удари по залізницях. Так, група партизанського загону Д. Медведєва у серпні 1942 р. на роз’їзді Сновидовичі (залізниця Сарни–Коростень) буквально розтрощила військовий ешелон, знищивши 80 солдатів і

офіцерів. А 17 жовтня група цього ж загону між станціями Ковель і Сарни висадила в повітря німецький ешелон з боєприпасами й продовольством [22].

20 липня 1943 р. командири партизанських загонів отримали наказ посилити диверсії на залізницях і зірвати “перекидання” живої сили і бойової техніки противника до лінії фронту. Для виконання завдання обласні штаби партизанського руху закріпили за кожним загonom певні ділянки залізниць. Діючи дрібними групами, партизани пускали під укіс поїзди, висаджували в повітря залізничне полотно і мости. У результаті операції на деяких магістралях рух на певний час було блоковано, німці зазнали чималих втрат. Однак, навряд чи відповідають дійсності наведені в радянських публікаціях факти, зокрема, про те, що тільки партизани Чернігово-Волинського з’єднання протягом липня–серпня 1943 р. знищили 274 поїзди ворога. А всього на кінець року підірвали 440 поїздів, у т. ч. 8 бронепоїздів [23]. З цього приводу історик М. Коваль зазначав, що “...наявні в літературі цифри втрат, завданих партизанами окупантам, – наприклад 465 тис. знищених гітлерівців, – є з огляду на бойові можливості партизанів абсолютно фантастичними; економічні збитки, що їх зазнавали окупанти від партизанів, також були не такі вже й значні – недарма свої господарські успіхи в Україні німці називали видатними” [24]. Головна мета, якої будь-що намагалося досягти партійне керівництво СРСР, полягала, по-перше, у масштабній дестабілізації обстановки в тилу ворога; по-друге, у підтриманні у прорадянськи налаштованої частини населення надії на швидке повернення органів радянської влади і, по-третє, у створенні завдяки функціонуванню мережі підпілля і партизанських загонів у свідомості людей ефекту безпосереднього існування, непорушності радянської влади як єдино легітимної, визнаної народом.

Не всі партизанські загопи проявляли активність у боротьбі з німцями, часто відсиджувалися у лісах. У червні 1943 р. начальник обласного штабу партизанського руху Рівненської області генерал-майор В. Бегма інформував Маленкова і Хрущова про те, що невеликі розвідувально-диверсійні групи виростили у великі загопи, зокрема група полковника Бринського виростила до

300 осіб, капітана Каплуна – до 400, Медведєва – до 600 осіб. Бегма підкреслював, що ці спецгрупи перетворились у звичайні великі партизанські загони, з тією лиш різницею, що всі їхні бійці лише охороняють штаби, займаються заготівлею продуктів, а бойових операцій більш як за рік не провели жодної. В результаті бездіяльності і безконтрольності, виховної роботи серед особового складу, люди розбещуються, є безліч випадків самовільних розстрілів ні в чому невинного населення, спостерігається масова пиятика, хуліганство і т.п. [25].

У 1942 р. на Волині виникли польські партизанські загони. Відбулися їхні перші контакти з радянськими партизанами. Влітку 1942 р. сформував загін у півсотні осіб Юзеф Собесяк [26]. Тоді ж оформився партизанський загін, командиром якого став житель Удрицька, що на Рівненщині, поляк Ян Бужинський [27]. Ще один польський партизанський загін створив на Рівненщині у Висоцькому районі Роберт Сатановський. За час своєї діяльності у Рівненській та Волинській областях, а також у південних районах Білорусії, підрозділи з'єднання Сатановського брали участь у 35 боях, вивели з ладу кілька паровозів та вантажних автомобілів, розігнали кілька поліцейських постів [28].

У радянському підпіллі Рівного діяли польські конспіратори, помічники і соратники радянського розвідника Миколи Кузнецова. Зокрема, Ян Камінський, Мечислав Стефанський, Лідія Лісовська, Марія Микитова і Ян Антчак брали участь у всіх найбільших акціях М. Кузнецова в 1943–1944 рр. Вони здійснили замах на заступників рейхскомісара України Еріха Коха – генералів Германа Кнута, Пауля Даргеля, Макса фон Ільгена. Крім цього, Я. Камінський разом з М. Кузнецовим здійснив успішний замах у Львові в лютому 1944 р. на віце-губернатора і шефа уряду дистрикту Галичина Отто Бауера та шефа канцелярії Генріха Шнайдера [29].

1943 рік був ознаменований збройною українсько-польською боротьбою на Волині. УПА в липні розпочала кампанію деполонізації краю. Армія Крайова та інші польські збройні угруповання вчинили опір. В багатьох

місцевостях почалися масові вбивства і пограбування, підпалювання будівель. Німецька влада або не втручалася, або підігрівала ці настрої. Поляки почали створювати бази самооборони, організовувати летючі партизанські загони. Саме влітку 1943 р. поляки встановили більш тісну співпрацю з радянськими партизанами. Доходило до спільних дій проти загонів УПА. Так, під час нападу боївки УПА на польську колонію Пшебраже (тепер село Гайове) Ківерцівського району партизани з бригади Бринського брали участь у відбитті цих нападів [30]. Є дані про те, що партизанські загони Куницького-Кудояра взяли у серпні 1943 р. під захист 500 польських сімей, яких влаштували в районах своєї дислокації [31].

Разом з тим не можна оминати й інші факти, а саме того, що під виглядом УПА на польські села Волині нападали радянські диверсійні загони, щоб згодом виступити “на захист” поляків і разом нападати на українські села, що були базами загонів УПА [32].

У квітні 1944 р. Український штаб партизанського руху передав тільки-но створеному Польському партизанському штабові керівництво такими загонами польських партизанів: з’єднання Р. Сатановського – 9 загонів, 866 бійців; бригаду Ю. Собесяка – 3 батальйони, 500 бійців; бригаду С. Шелеста – 2 загони, 320 бійців; загін Л. Луцевича – 177 бійців. Усього ж, як видно з переліку, в цих формуваннях перебувало на той час 1 863 партизани [33]. Польські дослідники вважають, що радянський партизанський рух змобілізував до своїх лав від п’яти до семи тисяч місцевих поляків [34].

Нелегке було партизанське життя, де на кожному кроці чатувала небезпека. В партизанських таборах було чимало хворих і поранених, яких не було чим лікувати. “Partyzanka” – це одне слово, але неоднорідне явище, – писала після війни Зоф’я Друждж-Сатановська. Це бої, перемоги, поїзди, що злітають з колії, але це й шестеро дітей, яких Гранцовський привіз зі собою до загону, і двоє напівзакляклих дітлахів, яких Стах Лабендзький знайшов у землянці в лісі поряд з вигаслим вогнищем, трупом матері та виголоднілою, вкритою памороззю коровою; стара матір Бачинського і тиф, з яким ми не

могли дати собі ради, коні з пораненими ногами, полишені на дорогах, щоб самітньо померти... Історики увінчають партизанське життя як явище чисто військове. Я ж пережила її як оміту кров'ю і слізьми частину воєнного життя, котре бодай би ніколи не повернулося” [35].

Непросто сказати, яких втрат зазнали радянські партизани в Західній Україні. Допускають, що під час війни в Україні загалом наклали головою близько 60 тис. осіб. З них 80 % не повернулося з боїв, померли від ран і захворювань, були розстріляні окупантами.

Отже, партизанська боротьба в тилу ворога мала важливе значення для перемоги над нацизмом. Безумовно, радянські партизани виконували не стратегічні, а допоміжні завдання. Вони зривали своєчасне постачання фронту німецької армії бойовою технікою, живою силою, підривали мости, залізничні колії, нищили певні ворожі угруповання тощо.

Джерела та література

1. Клоков В. О стратегии и тактике партизан в борьбе против фашистских оккупантов на Украине 1941–1944 гг./ В. Клоков // Исторические тетради. – Киев: Институт истории Украины, 1994. – С. 11-12.
2. Коваль М. Україна у другій світовій і великій вітчизняній війнах (1939–1945 рр.) / Михайло Коваль. – Київ: Альтернативи, 1999. – С. 42.
3. Лукин А. Разведчики / Александр Лукин. – Москва: Знание, 1965. – С. 6.
4. Гнидюк М. Стрибок у легенду / Микола Гнидюк. – Львів: Каменяр, 1964. – С. 3.
5. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917–1953 рр. / Іван Білас. – Київ: Либідь, 1994. – Кн. 2. – С. 311-312.
6. Вовк О. Організаційне оформлення УПА в контексті політичної ситуації / Олександр Вовк // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів: Інститут українознавства ім.І.Крип'якевича, 2003. – Вип. 10. – С.206–207.
7. Бречак І. Бойові побратими / Ігор Бречак. – Львів: Каменяр, 1974. – С. 47.
8. Там само. - С. 43.
9. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917–1953 рр. / Іван Білас. – Київ: Либідь, 1994. – Кн. 2. – С. 356-359.
10. Там само. – С. 367.

11. Курас И., Кентий А. Штаб непокорённых / Иван Курас. – Киев: Политиздат Украины, 1988. – С.67.
12. Федоров О. Підпільний обком діє/Олексій Федоров. – Київ:Політвидав України, 1976.–С. 431-432.
13. Державний архів Рівненської області. – Ф. 177. – Оп.1. – Спр.84. – Арк.175.
14. Брицький П. Україна в другій світовій війні / Петро Брицький. – Чернівці, 1995. – С. 61-64.
15. Коваль М. Україна у другій світовій і великій вітчизняній війнах (1939–1945 рр.) / Михайло Коваль. – Київ: Альтернативи, 1999. – С. 263.
16. Косик В. Україна і Німеччина у другій світовій війні / Володимир Косик. – Париж; Нью-Йорк; Львів: НТШ, 1993. – С.330-331.
17. ЦДАГО України. – Ф.57. – Оп. 4. – Спр. 354. – Арк. 45.
18. Бегма В., Кизя А. Шлях нескорених / Василь Бегма. – Київ: Дніпро, 1964. – С. 443.
19. Кентій А. Українська повстанська армія в 1942–1943 рр. /Анатолій Кентій. – Київ: Інститут історії України НАН України, 1999. – С. 199.
20. Там само. – С. 200-201.
21. Курас И., Кентий А. Штаб непокорённых / Иван Курас. – Киев: Политиздат Украины, 1988. –С.90.
22. Безсмертя. Книга пам'яті України. 1941–1945 / Головна редакційна колегія (голова І.О. Герасимов). – Київ: Пошуково-видавниче агенство “Книга пам'яті України”, 2000. – С.394.
23. Народна боротьба на Україні в роки Великої вітчизняної війни. – Київ, 1957. – С. 171.
24. Коваль М. Україна у другій світовій і великій вітчизняній війнах (1939–1945 рр.) / Михайло Коваль. – Київ: Альтернативи, 1999. – С. 33.
25. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917–1953 рр. / Іван Білас. – Київ: Либідь, 1994. – Кн. 2. – С. 365.
26. Sobiesiak J., Jegorow R. Ziemia Plonie / Jozef Sobiesiak. – Warszawa, 1966. – S. 184.
27. Burzynski J. Krew za krew – swiecz za swiecz / Jan Burzynski // Przez uroczyska Polecia i Wolynsa. – Warszawa, 1962. – S. 44.
28. Satanowski R. Narodziny walki / Robert Satanowski // Przez uroczyska Polecia i Wolynia. – Warszawa, 1962. – S. 57.
29. Ясяк М. Поляки в радянському партизанському русі в роки Другої світової війни / Марек Ясяк // Україна – Польща: важкі питання. – Луцьк: ВМА “Терен”, 2004. – Т. 9. – С.187.
30. Україна – Польща: важкі питання. – Варшава: TYRSA, 1998. – Т.3.
31. ЦДАГО України. – Ф.68. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 263.

32. . Olszanski T. Historia Ukrainy XX w. / T. Olszanski. – Warszawa: PWN, 1998. – S. 187.
33. ЦДАГО України. – Ф.62. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 113.
34. Torzecki R. Polacy i ukraíncy / Robert Torzecki. – Warszawa: PWN, 1997. – S. 237.
35. Drózdź–Satanowska Z. Wojna nie przeszła obok / Zofia Drózdź–Satanowska // Przez uroczyska Polesia I Wolynia. – Warszawa: PWN, 1962. – S. 85.

Олег ШЕВЧЕНКО

АНАЛІЗ ДИПЛОМАТИЧНИХ ВІДНОСИН СРСР ТА ГІТЛЕРІВСЬКОЇ НІМЕЧЧИНИ В 1930-ТІ РОКИ

У статті на основі систематичного аналізу широкого кола наукової літератури досліджуються тенденції політико-дипломатичних відносин між Радянським Союзом та нацистською Німеччиною в 1930 – ті роки. Період, що і на сьогодні залишається мало дослідженим в історіографії радянсько-німецьких військово-політичних зв'язків першої половини ХХ століття.

***Ключові слова:** політика, дипломатія, співробітництво, договір, протокол, переговори.*

In the article on the basis of analysis of the systems of wide circle of scientific literature the tendencies of political and diplomatic relations are investigated between Soviet Union and nazi Germany in 1930 are e years. Period, what to date remains the least lighted up in historiography of Soviet-German military-political connections of the first half of XX of century.

***Keywords:** politics, diplomacy, collaboration, agreement, protocol, negotiations.*

Прихід Адольфа Гітлера до влади став другим за значимістю етапом в німецько-радянських відносинах після 1922 р. Центральною ланкою його зовнішньополітичної програми, націленої на завоювання, панування над світом і стала найважливішим рушійним чинником зовнішньої політики третього рейху. На перше місце було поставлене питання про завоювання „життєвого простору” на Сході за рахунок СРСР. Однак шлях до реалізації цього задуму